ЗМІСТ

Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

У монографії комплексно досліджені теоретико-методологічні засади, правове регулювання та праксеологічні основи кримінального провадження, провадження в умовах надзвичайних правових режимів.

Авторкою запропоновані та охарактеризовані елементи концептуальних основ кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів, запропонована теоретична модель правового режиму та тринітарно-синергетична модель кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів, визначені фактори-детермінанти особливостей кримінального провадження в екстраординарних умовах та їх вплив на окремі інститути кримінального процесу, досліджена специфіка досудового розслідування та судового провадження в умовах надзвичайних правових режимів.

Розроблені науково-обґрунтовані пропозиції із удосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ **5**

ПЕРЕДМОВА **7**

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ **12**

1.1. Стан наукової розробленості проблематики кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів **12**

1.2. Поняття та види надзвичайних правових режимів **30**

1.3. Особливості правового регулювання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів **91**

Висновки до розділу 1 . . . . . **120**

РОЗДІЛ 2.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ **126**

2.1. Загальна характеристика методів дослідження **126**

2.2. Синергетичний підхід до дослідження кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів **140**

2.3. Аксіологія кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів **166**

Висновки до розділу 2 . . . . . **189**

РОЗДІЛ 3.
ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ **193**

3.1. Початок досудового розслідування в умовах надзвичайних правових режимів **193**

3.2. Визначення підслідності та місця проведення досудового розслідування в умовах надзвичайних правових режимів **203**

3.3. Строки досудового розслідування в умовах надзвичайних правових режимів **243**

3.4. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів . . . **252**
3.5. Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів . . . **323**
3.6. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження . . . **342**
3.7. Зупинення та закінчення досудового розслідування кримінальних проваджень . . . **373**
Висновки до розділу 3 . . . **392**

РОЗДІЛ 4.
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ . . . **397**
4.1. Визначення підсудності в умовах надзвичайних правових режимів . . . **397**
4.2. Реалізація функції правосуддя в умовах надзвичайних правових режимів . . . **421**
4.3. Обмін полоненими в контексті права на справедливий суд . . . **454**
Висновки до розділу 4 . . . **475**

ВИСНОВКИ . . . **482**
Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI . . . **494**

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Абз. – абзац
АРК – Автономна Республіка Крим
АТО – антитерористична операція
ВС – Верховний Суд
ВРУ – Верховна Рада України
ВЦА – військово-цивільні адміністрації
ГСУ – Головне слідче управління
ДСНС – Державна служба з надзвичайних ситуацій
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗЗКП – заходи забезпечення кримінального провадження
ЗСУ – Збройні Сили України
ЗУ – Закон України
КЗПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
КК – Кримінальний кодекс України
КМУ – Кабінет Міністрів України
КПК – Кримінально-процесуальний кодекс
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року
КПК України1960 року – Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року
КСУ – Конституційний Суд України
МВС – Міністерство внутрішніх справ України
МКС – Міжнародний кримінальний суд
МПГПП – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
НГ – Національна Гвардія

НП – Національна поліція України

НПР – надзвичайний правовий режим / надзвичайні правові режими

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ООС – Операція Обєднаних Сил

п. – пункт

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СОГ – слідчо-оперативна група

СРД – слідчі (розшукові) дії

СУ – слідче управління

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

ст. – стаття

ч. – частина

Ця книга присвячується моїм батькам із любов'ю і глибокою вдячністю за все, вірою у мир і наше возз'єднання…

ПЕРЕДМОВА

У ст. 3 Конституції України проголошується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Пріоритетність прав і свобод людини підкреслена й у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р., в основу якої закладено аксіологічний зміст, відповідно до якого «Безпека людини – безпека держави», а у п. 1 Розділу І визначається, що реалізація ч. 1 ст. 3 Конституції України – головна ціль державної політики національної безпеки.

У певні історичні періоди розвитку Україна, як й інші держави світу, стикалися із ситуаціями, які є непідвладними: війни, міжнародні та внутрішні збройні конфлікти, загрози конституційному ладу, пандемії та епідемії, стихійні лиха, техногенні аварії та катастрофи та ін. надзвичайні ситуації, які у випадках масштабності обумовлюють введення надзвичайних правових режимів. Вони створюють особливі умови для діяльності органів державної влади, правоохоронних органів та більшості державних і суспільних інституцій, а обмеження прав і законних інтересів осіб стає вимушеною необхідністю для подолання їх наслідків та нормалізації життєво важливих сфер. У таких умовах вирішується складне питання щодо забезпечення розумного балансу державних та суспільних інтересів і створення гарантій прав і законних інтересів особи як найвищої соціальної цінності в умовах їх вимушеного обмеження.

Безпрецедентні події, які розпочалися на території України у 2014 році та тривають дотепер: тимчасова окупація окремих територій України, збройний конфлікт у Донецькій та Луганській областях, поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), які ставлять під загрозу життя нації, стали детермінантами багатовекторних змін у державі, які, у першу чергу, торкнулися сфери правового регулювання відносин в екстраординарних умовах та вимагають комплексного вирішення, особливо у питаннях боротьби зі злочинністю.

За даними ООН з квітня 2014-го до 31 січня 2021 року внаслідок збройного конфлікту у Донецькій та Луганській областях загинули від 13 100 до 13 300 людей. За даними Збройних Сил України, у ході проведення АТО / ООС внаслідок збройного конфлікту на Донбасі з 2014 року і до 1 березня 2021 року загинули 2675 українських військових, 10 188 – було поранено внаслідок бойових дій, кількість небойових втрат склала 1 175 осіб.

Згідно офіційної статистики ДСНС за 10 років в Україні зареєстровано 1573 надзвичайні ситуації, які відповідно до Національного класифікатора «Класифікатор надзвичайних ситуацій» ДК 019:2010 розподілилися на: техногенного характеру – 728; природного характеру – 761; соціального характеру – 84. Внаслідок надзвичайних ситуацій за 10 років загинула 2331 особа та постраждало 9675 осіб. За масштабами надзвичайні ситуації розподілилися на: державного рівня – 26; регіонального рівня – 80; місцевого рівня – 617; об'єктового рівня – 805.

Попри прийняття протягом 2014–2021 рр. значної кількості нормативно-правових актів, направлених на врегулювання кримінальних процесуальних відносин в умовах надзвичайних правових режимів та надзвичайних ситуацій (які приймалися здебільшого авральо та реактивно, а не проактивно), слід констатувати відсутність єдиної узгодженої системи правових джерел, здатної забезпечити ефективне кримінальне провадження.

Різним аспектам правових режимів та їх видів присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених С. С. Алексеєва,

І. С. Барзилової, А. О. Барчука, А. В. Басова, Д. М. Бахраха, А. І. Берлача, Ю. П. Битяка, Б. Я. Бляхмана, О. Г. Брателя, М. Ю. Веселова, А. В. Денісової, О. М. Джужі, Н. В. Коваленко, В. В. Кожевнікова, В. В. Коліжака, В. К. Колпакова, В. М. Комарницького, А. Т. Комзюка, О. Є. Користіна, С. О. Кузніченка, Я. В. Лазура, М. І. Матузова, С. О. Магди, О. В. Малька, Т. П. Мінки, Л. А. Морозової, Р. С. Мельника, А. М. Мул, Ю. П. Пацурківського, С. В. Пєткова, С. В. Пчелінцева, А. В. Рибіна, П. М. Рабіновича, Б. В. Россинського, М. Б. Саакяна, О. Ф. Скакун, А. С. Спаського, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, Н. В. Харечко, В. І. Шакуна, В. О. Шамрая, В. К. Шкарупи, Б. В. Щура, О. М. Якуби, Х. П. Ярмакі та багатьох інших учених, які зробили вагомий внесок у розвиток доктрини надзвичайних правових режимів.

Дослідження проблем кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів неможливо без доктринальної бази, яка сформована із концептуальних досліджень процесуалістів-сучасників, серед яких: О. В. Андрушко, В. В. Вапнярчук, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, В. О. Гринюк, О. В. Капліна, Г. Р. Крет, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, В. О. Попелюшко, В. В. Рожнова, Н. П. Сиза, С. М. Смоков, О. Ю. Татаров, І. А. Тітко, В. Є. Тарасенко, О. М. Толочко, В. М. Трофименко, Ю. Є. Полянський, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергеєва, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, Ю. В. Циганюк, О. Г. Шило, М. Є. Шумило та багато інших знаних вчених.

Окремі питання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів досліджені вітчизняними та зарубіжними ученими: Р. А. Авраменком, С. В. Албулом, А. М. Безносюком, Г. І. Вишнею, К. Д. Волковою, А. Ф. Волобуєвим, В. М. Григорьєвим, Г. О. Гановою, О. В. Капліною, А. Г. Катковою, Д. О. Ковалем, С. С. Кудіновим, О. В. Лазукової, М. О. Лисенковим, С. В. Маліковим, А. В. Матіосом, О. О. Мілевським, О. О. Нагорнюка-Данилюка, О. В. Одерієм, І. В. Рогатюком, М. В. Савчука, С. Б. Сергєєвим, О. М. Толочком, В. М. Трофименком, М. С. Туркотою, І. В. Савєльєвою, М. С. Цуцкіридзе, І. В. Цюприком, О. Ф. Шкітовим, М. О. Янковим та ін.

Єдиною сучасною вітчизняною роботою, у якій на монографічному рівні комплексно досліджено питання здійснення досудового розслідування в умовах надзвичайних правових режимів є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук О. В. Лазукової «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення Антитерористичної операції» (Харків, 2018 р.).

Низка питань теоретичного, методологічного та праксеологічного характеру щодо функціонування інститутів кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів дотепер залишаються без належного опрацювання. Прогалини у законодавстві, наявність суперечностей між нормативно-правовими актами, неврахування специфіки кримінальної процесуальної діяльності в умовах надзвичайних правових режимів під впливом факторів підвищеної небезпеки для життя та здоров'я учасників кримінального судочинства, відсутності доступу до територій, специфіки повноважень державних органів та їх взаємодії, унеможливлення роботи окремих державних установ внаслідок екстраординарних обставин, необхідність врахування стандартів ЄСПЛ, міжнародного кримінального, гуманітарного права, права прав людини та багато інших, нині не врахованих (або частково врахованих) обставин, вказують на неадаптованість законодавства до сучасних викликів в умовах надзвичайних правових режимів. Зазначене своєю чергою призводить до фактичного блокування функціонування окремих інститутів кримінального процесу, вирішення правових питань неправовими засобами, розрізненості слідчо-судової практики та ін. проблем.

Усе вищезазначене дає підстави стверджувати про актуальність та об'єктивну необхідність комплексного доктринального дослідження проблем кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів та розробки його теоретико-методологічних та праксеологічних основ.

Висловлюю глибоку вдячність моєму науковому консультанту – доктору юридичних наук, професору Сергію Сергійовичу Кудінову – за його безцінні поради і допомогу, порозуміння та підтримку.

Слова великої вдячності за конструктивну критику та доброзичливе ставлення вельмишановним рецензентам монографії – докторці юридичних наук, професорці Ірині Василівні Гловюк, доктору юридичних наук, професору Івану Андрійовичу Тітку, доктору юридичних наук, професору Олександру Олександровичу Юхну.

Окрема подяка колективу моєї кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ.

Низький уклін моїй родині та друзям за віру у мене, натхнення і всебічну підтримку!

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

1.1. Стан наукової розробленості проблематики кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів

Розвиток системи державного управління у сфері кримінальних процесуальних відносин сьогодні неможливо без такого регулятора управлінських відносин, як правовий режим. У цьому підрозділі буде здійснено огляд наукових джерел, присвячених правовим режимам, надзвичайним правовим режимам як їх різновиду, сучасним проблемам кримінального процесу та питанням кримінального провадження в умовах НПР. Розуміючи, що проблематика кримінального провадження в умовах НПР є міждисциплінарною, не ставимо за мету проаналізувати увесь науковий доробок вчених. Зупинимося на тих дослідженнях, які будуть використані у нашій роботі.

У 50-х роках XX столітті категорія «режим» використовувалася для характеристики законності. Так Н. Г. Александров дотримувався точки зору про те, що «соціалістична законність полягає у вимозі неухильно виконувати закони, узгоджувати свою поведінку з законами дійсно пред'являється до всіх без винятку установам і організаціям, посадовим особам та громадянам»[1].

[1] Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М. : Юрид. лит., 1989. С. 45.

Книги, які можуть вас зацікавити

Захист прав людини під час обшуку

Загальні питання розуміння і застосування практики ЄСПЛ. Том 1

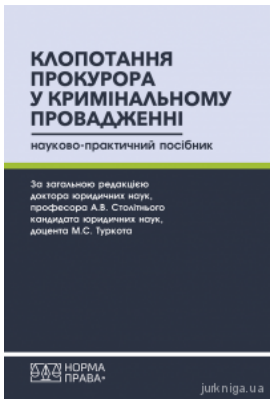

Клопотання прокурора у кримінальному провадженні. Науково-практичний посібник

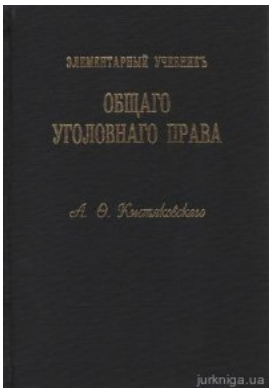

Елементарний підручник загального кримінального права. Загальна частина. Репринтне видання

Забезпечення відшкодування шкоди незаконно засудженим особам

Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінального процесуального доказування

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →